

10. Učební činnosti žáka

Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Klíčové pojmy tématu

- motivace k učení
- učební styl
- cíle učení
- motorické učení
- pohybová dovednost
- sebehodnocení

Motivace žáka k učení

- Co vlastně žáka vede k tomu, aby se chtěl učit?
- vnitřní a vnější motivace (výkonová, sociální motivace)
- cíl a jeho znalost jako klíčový činitel (vnitřní) motivace
- činitele působící na motivaci k učení
 - novost situace
 - činnost a uspokojení z ní
 - úspěch
 - pozitivní sociální momenty
 - souvislost nové situace s předchozí zkušeností, zájmy
 - souvislost nové situace s životní perspektivou

(Fialová, 2010, s. 62 – 63)

Demotivující činitelé

- naopak mezi nejvýznamnější demotivující činitele bychom mohli zařadit
 - autokratický styl vyučování a výchovy
 - rigidita, strnulost pojetí výuky a přístupu k ní
 - nepropojování naučeného s konkrétním využitím poznatků a dovedností
 - absence jakékoliv aktivizace a zahlcení informacemi
 - důraz na klasifikaci, srovnávání s nejlepšími žáky
- mezi problémové situace ve výuce patří i řešení problémů s chováním a přístupem žáků
- k těm vedou zpravidla různé kombinace vnitřních a vnějších faktorů
 - vnitřní faktory
 - genetické dispozice
 - oslabení nebo porucha CNS
 - nižší úroveň inteligence
 - vnější činitelé
 - rodina
 - školní a třídní klima
 - vrstevnické prostředí a skupiny
 - společenská atmosféra, masmédiá

(Fialová, 2010, s. 65 – 67)

Poznámka k učebním stylům žáků

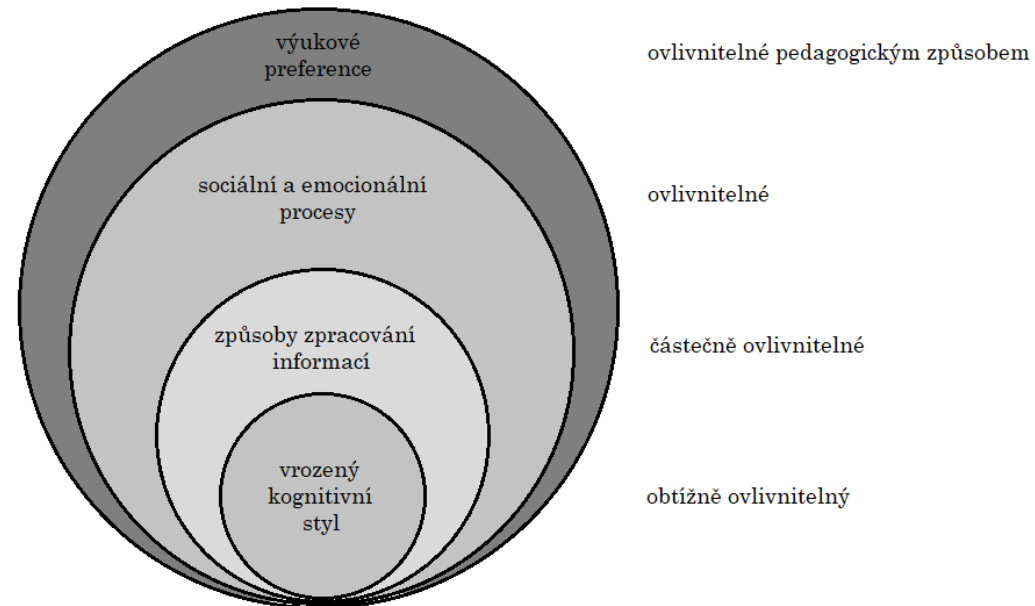
Učební styly chápeme jako svébytné postupy při učení, které:

- vznikají na vrozeném základě,
- mají charakter metastrategie učení,
- žák uplatňuje v určitém období života (věkem se mohou měnit),
- částečně závisejí na učivu a tedy i na učebním předmětu,
- vedou k výsledkům určitého typu (např. k zapamatování poznatků nebo k jejich porozumění),
- se rozvíjejí spolupůsobením vnějších podmínek (vlivů), dají se do určité míry ovlivňovat a měnit.

(Škoda, Doulík, 2011, s. 46)

Poznámka k učebním stylům žáků

- charakteristické způsoby, jimiž lidé vnímají, zapamatovávají si informace, myslí, řeší problémy, rozhodují se
- podle preference smyslových podnětů
 - vizuální typ
 - auditivní typ
 - kinestetický typ
- podle motivace a záměru
 - povrchový styl učení
 - hloubkový styl učení
 - utilitaristický styl učení
- ...

(Škoda, Doulík, 2011, s. 47 – 54)

Struktura učení v rámci TV

- učení poznatkům (dominantními výsledky jsou vědomosti a poznatky – pravidla her, postup rozcvičení...) → **kognitivní cíle**
- učení senzomotorickým činností (tzv. motorické učení, dominantními výsledky jsou dovednosti a činnosti) → **psychomotorické cíle**
- učení intelektuálním činností (dominantními výsledky jsou rozumové operace, algoritmy myšlení – taktické postupy...) → **kognitivní cíle**
- učení sociálnímu chování (dominantními výsledky jsou osvojené a interiorizované motivy, postoje, sociální interakce, sociální normy, sociální role...) → **afektivní cíle**

(Rychtecký, Fialová, 1998, s. 61 – 62)

Motorické učení

- déletrvající změna v pohybovém chování, získaná jako výsledek praxe nebo zkušenosti a zapamatovaná (uchovaná v paměti)
- motorické učení zahrnuje složku kognitivní, emotivní a volní
- na pohybové dovednosti tak nelze pohlížet jen jako na pouhý pohybový akt (záměrnou svalovou aktivitu), ale jako na ucelený psychomotorický systém
- dominantním výsledkem motorického učení jsou pohybové dovednosti či pohybové činnosti (různé pohybové dovednosti spojené v pohybový komplex – plavání , lyžování...)

Pohybové dovednosti

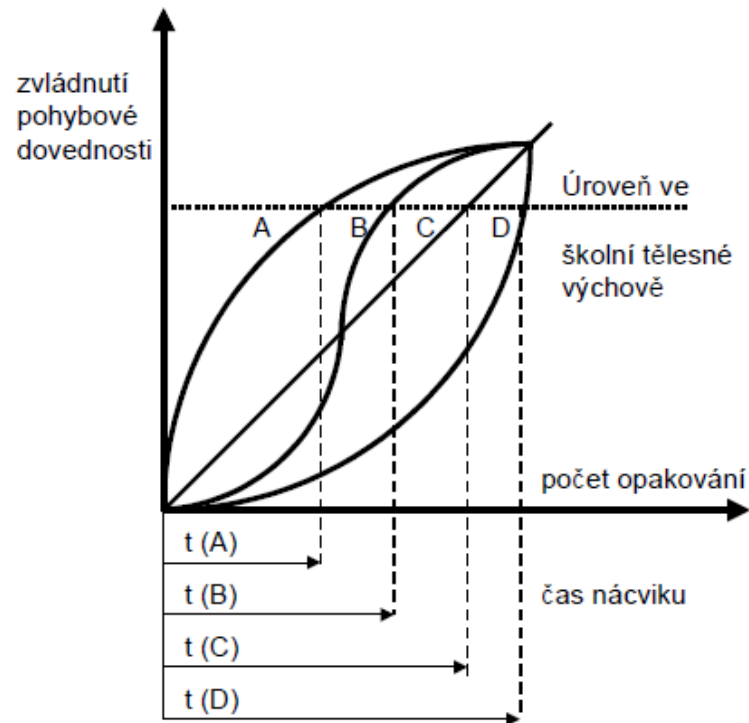
- učením získaný předpoklad pro správné vykonávání nějaké pohybové činnosti
- členění pohybových dovedností existuje tolik, kolik je možné stanovit třídících kritérií (uzavřené a otevřené, hrubé a jemné, známé a neznámé, diskrétní a sériové a kontinuální...)

Průběh osvojování pohybových dovedností

- pro učitele TV je důležité nejen znát obecné poznatky o motorickém učení, ale dokázat je následně aplikovat v rozmanitých podmínkách vzdělávacího procesu TV
- progres nácviku pohybové dovednosti není vždy lineární, ale závisí na vnějších (podmínky, metody...) a vnitřních (schopnosti žáka, zdravotní stav...) faktorech procesu
- vztah mezi dobou nácviku a úrovní zvládnutí pohybové dovednosti popisují tzv. **křivky učení**
- situaci, kdy v průběhu nácviku nedochází po určité době k žádné změně v úrovni zvládnutí dovednosti, nazýváme **plató efekt**

Průběh osvojování pohybových dovedností

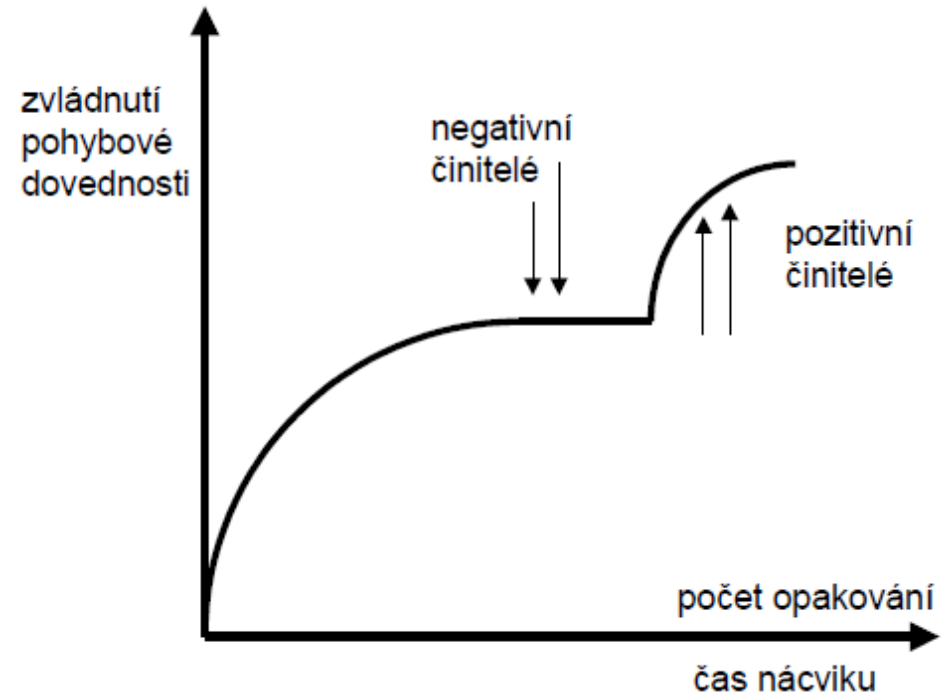
Typizované křivky učení

Křivky učení

- A - negativně akcelerující
- B - pozitivně i negativně akcelerující
- C - lineárního progresu
- D - pozitivně akcelerující

Plató efekt

(Rychtecký, Fialová, 1998, s. 72)

Druhy motorického učení

1. Imitační učení (cvič podle mě!)
 - důležité je správné předvedení dovednosti, fixace probíhá opakováním a opětovným předvedením
 - nácvik probíhá obvykle komplexním postupem
 - představa pohybu se vytváří pomocí zrakové analýzy, vhodný na začátku nácviku dovednosti s jednoduchou časoprostorovou strukturou, u žáků mladší věkové kategorie
2. Instrukční učení (cvič podle návodu!)
 - kromě popisu provedení dovednosti může obsahovat i návod postupu nácviku
 - aplikace u obtížnějších pohybových struktur, nacvičovaných analyticko-syntetickým postupem
 - představa pohybu se vytváří pomocí verbálních pokynů a následně korekcí (nutná znalost názvosloví, odborných termínů atd.), vhodný u zkušenějších cvičících (děti cca. od 10 let, až se začne rozvíjet abstraktní myšlení)
3. Zpětnovazební učení (uč se ze svých chyb!)
 - princip pokus omyl a vzhled do nacvičované dovednosti
 - na základě zpětné vazby žák provádí korekce v nacvičované dovednosti
 - nositelem zpětné vazby může být učitel, dojem žáka, jiný žák, video...

Druhy motorického učení

4. Problémové učení (hledej sám řešení úkolu!)

- vyžaduje samostatnost a tvořivost, uplatnit tak lze spíše ve vyšších fázích motorického učení
- nejedná se o hledání cestou pokus omyl, cvičící provádí nejprve analýzu zadání, následně formuluje hypotézu, tedy předpoklad řešení, který ověří a hypotézu tak potvrdí či vyvrátí
- vhodné např. pro hledání dostupných rezerv v technice cvičení, vhodné taktiky řešení herních situací...

5. Ideomotorické učení (učení v představách!)

- jeho teoretická podstata spočívá v efektu, že kinestetické buňky v CNS lze dráždit nejen pohybem samotným, ale i představou tohoto pohybu
- kinestetické buňky CNS jsou schopny se (oboustranně) spojit s buňkami motorickými
- nenahrazuje sice samotný pohybový nácvik, ale vhodně jej doplňuje a zefektivňuje

(Rychtecký, Fialová, 1998, s. 68 – 71)

Činitelé ovlivňující průběh motorického učení

- motivace (potřeby, incentivy)
- schopnosti (kondiční, koordinační, intelektové, sociální)
- cíl vyučování
- stimulace (emoce a jejich aktivační úroveň, volní procesy)
- percepce pohybové dovednosti (poznávací procesy, procesy zpracování informací a podnětů a jejich vyhodnocování – diskriminace, diferenciacce, generalizace, asimilace)
- motorická reakce, její regulace a korekce (vnější a vnitřní regulace, vnější a vnitřní zpětná vazba)
- zpevnování, retence (posilování pozitivních reakcí, vedoucích ke správnému výsledku, potlačování reakcí negativních, křivka zapomínání)
- integrace a transfer (prostor pro začleňování dílčích dovedností do širších pohybových struktur, efekt praxe v jedné dovednosti na výkonnost či progres učení dovednosti jiné, interference jako negativní přenos)

Fáze motorického učení

Fáze	Znaky	Úroveň	Vnější projev	CNS	Mentální aktivita
1.	Počáteční seznámení, instrukce, motivace	Nízká	Generalizace	Iradiace	Vysoká
2.	Zpevnění, zpětná aferentace, slovní kontrola	Střední	Diferenciace	Koncentrace	Střední
3.	Zdokonalování, retence, koordinace	Vysoká	Automatizace	Stabilizace	Nízká
4.	Transfér, integrace, anticipace, výkon	Mistrovská	Tvořivá koordinace	Tvořivá asociace	Vysoká

(Rychtecký, Fialová, 1998, s. 85)

Fáze motorického učení

1. fáze – GENERALIZACE

- seznámení s pohybovou dovedností
- vysoká mentální aktivita
- nekoordinovanost a řada souhybů
- do pohybu je zapojeno mnoho svalových skupin
- žák koná první pokusy
- důležitost regulace prostřednictvím nejen vnější, ale i vnitřní zpětné vazby (znalost cíle)
- učitel může do nácviku zasahovat verbálně (slovní zpětná vazba) i kinesteticky („provedení“ pohybem)
- významná je v této fázi intenzita podnětů a důraz na klíčové body dovednosti

Fáze motorického učení

2. fáze – DIFERENCIACE

- fáze nácviku a opakování
- souhyby postupně mizí, pohyb je mnohem více cílený, ale obvykle ještě strnulý, nevyvážený, energeticky náročnější
- střední mentální aktivita
- počáteční novost nácviku odeznívá, nácvik má monotónní charakter
- často problémy s motivací (nutnost střídání aktivit, snaha o alespoň určitou úroveň aplikace)
- zapojení ideomotorického nácviku
- stále vysoká důležitost regulace (postupně by se ale měl zvyšovat prostor především pro tu vnitřní)
- významná je v této fázi četnost podnětů
- reminiscence – zlepšení výkonu po přestávce

Fáze motorického učení

3. fáze – AUTOMATIZACE

- zdokonalování dovednosti, začleňování dílčích dovedností do pohybových soustav
- obměňování vnitřních a vnějších podmínek učení
- pohyb je plynulý a ekonomický, pro další progres je nutné rozvíjet i pohybové schopnosti
- nízká mentální aktivita
- radost z úspěšného učení, nadšení do aplikace dovednosti (žák potřebuje prostor aby si novou dovednost užil, a aby ji využil)
- zpětná vazba se více zaměřuje na to, jak dovednost používat
- významná je v této fázi náročnost podnětů

Fáze motorického učení

4. fáze – TVOŘIVÁ KOORDINACE

- fáze především otevřených dovedností
- tvořivost v aplikaci dovednosti do určitého osobního stylu
- vysoká mentální aktivita
- prostor pro vlastní aktivitu žáka – experimentování a objevování (samozřejmě s důrazem na bezpečnost)
- učitel ale pouze nepřihlíží, stává se určitým inspirátorem, moderátorem (co je dobré, co není dobré, proč to je dobré, proč to není dobré...), ale zůstává i regulátorem
- zpětná vazba obsahuje daleko širší kontext
- významná je v této fázi určitá spolupráce na tvorbě podnětů

Fáze motorického učení

- všichni žáci nemohou ve všech dovednostech dosáhnout všech fází motorického učení
- uvědomění si či rozpoznání reálné aktuální fáze motorického učení je pro učitele u jeho žáků klíčové s ohledem na nastavení jejich učení
- diagnostika fází motorického učení vychází především z pozorování žáků ve výuce, znalosti konceptu fází motorického učení a v neposlední řadě znalosti (míře poznání) samotných žáků

Sebehodnocení žáka v TV

- proces, při němž **sám žák rozpozná**, zda dosáhl stanoveného cíle a co mu k tomu pomohlo
- **reflexe** kvality vlastní práce, **identifikace** svých silných a slabých stránek
- nositelem hodnotící aktivity je žák, učitel nabízí žákovi **hodnotící kritéria**
- žákova reflexe má vést k **metareflexi** – žák odhalí nejen kde chybu udělal, ale i proč k chybě došlo
- učitelova metareflexe – sleduje myšlenkové pochody žáka, chápe proč žák chyboval a umí mu poradit jak v učebním činnosti postupovat dále
- **cílem sebehodnocení** tedy není jen „jak svoji práci hodnotím“, ale také „proč ji takto hodnotím“
- proto by mělo být sebehodnocení **systematickou a plánovanou činností**, která bude běžnou součástí vzdělávání

(Starý, Laufková, 2016, s. 34 – 35)

Použité zdroje

FIALOVÁ, Ludmila. *Aktuální témata didaktiky: školní tělesná výchova*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1854-8.

RYCHTECKÝ, Antonín a Ludmila FIALOVÁ. *Didaktika školní tělesné výchovy*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-659-7.

STARÝ, Karel a Veronika LAUFKOVÁ. *Formativní hodnocení ve výuce*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1001-6.

ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3341-8.